

nigrū altū albū, ceteraq; omnia quæ uerē esse homines creditū, si etiā nostra cōfide uideremus, audimus atq; sentimus. ens quoq; tale quid ēst, profecto qu le nobis primō uisū est, neq; trāsmouere, nec aliud ex alio fieret, sed sibi ipsi simile permaneret. Nū uero cōdūcamus, recte sentire uide nobis quod calidū est in frigidū, & frigidū in calidū, similitē & molle in durum, atq; permutari. Merito igitur posset quispiam percūclari, nōnne igitur calidū ecōtra in frigidū trāsmutari, ceteraq; huius lēnsū cognouisti? Sed rationes opīniones q; istorū iam ita explosē sunt, ut nec dīcē esse uideantur. Re cōtē igitur procul dubitatione illi philosophatūr, qui & senī, & rationē & cognitionē resū suscipiūt. Hinc Aristoteles Xenophantē & eius similes uexauit. Xenophantē aut̄ Protagoras & Nessas audiuerūt, Nessam Metrodorus, Metrodorū Diogenes, Diogenē Anaxarchus, Anaxarchū Pyrho, à quo Sceptici losi philostoteles appellati sunt qui nec sensu, nec ratione quicquam posse comprehendē docentes, magno rīsu omnium explosi sunt.

Scholā in Cap. VII.

Absurdas eorumdem philosophorum sententias, qui omnia rationi, sensibus nihil, uel contra, triebant, aristotelis argumentis refellit Eusebius noster, finemq; libri 14. imponit.

ARGUMENTVM IN LIBRVM DECIMVM
quintum Eusebii de Preparatione Euangelica.

Venadnodum in praecedēti libro, Philosophorum ac in primis Peripateticorū iudicia, de Platonicā philosophia fuse diligēt. Eusebius exposuit: Ita in hoc ultimo lib. de Preparatione Euangeliā, initio reprehensionem quorundam Aristotelis dogmatū, (que pleriq; sine delectu & iudicio complectentur & profitentur) proponit. Quod enim Aristoteles in Ethicis, summum bonum non in γνῶστι τῷ φίλῳ cum Deo positum esse: quod Prudentiam ambiū Sphere Lunæ contentam, uim suam non ulterius extenderet: quod mundum non conditum esse & alia his similia affirmare non est uerius. Platonici Philosophi uehementē reprehendunt. Verum quam sint iusta quadam κατηγορίᾳ, in gīn cuiusdam Attici, quem indignis modis, in Aristotelē summum hercle Philosophum, defomachantem, uelut testem adducit Eusebius. Philosophi Aristotelici iudicabunt. Mili uidentur isti Crītici in non paucis iniuriā facere Aristotelī. Postea Stoicorum certamina, absurdā quadam placita, spines & inextricabilēs quāsiōnes, horridū de Fato & libertate voluntatis humanae dogma, exagitat. Postremo, indicat quanta fuerit diaconia in uniuersitate φιλολογία, quam tamen uelut modis omnibus uilem & admirandam Ethicū Sophistū, prae conijs suis extollebat: atque ita uiam sibi sternit ad argumentum librorum de Demonstratione Euangelica.

EUSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS
LIBER IN QVO VETERVM PHILOSPHORVM DEMVN
di fabrica rebusq; naturalib; lites ac diffensiones ex uarijs autoribus
breuiter adducuntur: qui de Euangelica preparatione estin
Graco codice xv. adeoq; ultimus,

MARCO HOPPERO INTERPRETE.

PRO OMEIVM TOTIVS HVIVS OPERIS

Argumentum continet.

Ommunem hunc omnibus gentibus deorū mūltitudine errorē, in principio itatim Euāgelicē preparationis, cōfutasse, magni fore momenti existimans, pro defensionis quoq; constitutione huius causa ab illis discessionis, qua recte nobis cōsulimus: nō solū fabulas

fabulas, quas theologorum poetarūq; quos secū habebant, pueri de dijs suis ueluti in proscenij cecinerūt: sed graues quoq; eos & profundas de rerum natura inquisitiones, ad celum usq; sursum, & per omnes mundi partes per nobilem philosophiam translatas, primum omnium in tribus prioribus libris pertractauit. Et si nihil omnino in his approbandum ipsimet eoru theologī dicant. Aduertendum igitur, quōd theologorum, quos habuerūt, uetustissimi, nullam scientes historiam, solis aut̄ fabulis in h̄rentes sua testati sunt. Vnde merito quidem in omnibus & urbibus & pagis, quod ueterum habet narratio, sacri deorum ritus & mysteria haud dyssonā praedecessorū fabulosis traditionibus administrabantur. Quemadmodum etiamnum deorum nuptias & liberorum procreationes, luctus & gaudia: præterea errores quoq; eorum, horum quidem amores, illorum uero iras, aliorum deniq; alias omnis generis calamitates & tristitias, nihil diuersū ab his quæ a uetustissimis commemmorantur, in cāremonijs suis & hymnis, nec non alijs, quæ dijs suis consecrarunt, canticis celebrant. Ad hac, pro uberiori ratione, penē tragicas quoq; eorum quas in physicis suis explicationibus facere consueuerunt, exclamations, nec non sophistarum philosophorumq; disceptationes inspiciendas proposui. Hanc uerōdeo eorum responsis captandas rationem atq; de fato multis sanē iactatā hanc falsam opinionem in tribus alijs, post priores sequentib; libris firmis argumentis aperui: ubi nō tam proprijs rationib; quam ipsorum quoque, presertim uero, quos Græcia aluit, philosophorum testimonijs ad conuincendum eos usus sum. Quibus postea relictis, ad Hebræorum oracula conuersus, breui quadam ratione legalem theologiā in ijs contentam, nec non totam eorum historiam apud ipsos quoque Græcos testatam aequali librorum numero complexus sum. Consequenter uero Græcorum perstringens mores, quod uidelicet à Barbaris omnia acceperint, nec ullam bonam domi sui natam disciplinam induixerint: quod temporum quoque habita collatione, quibus apud Græcos quidem eorum sapientes, Hebræos uero prophetæ extiterint, paliā faciens rufus tribus post hos libris celebrūm quorundam apud Græcos philosophorum cum Hebraeorum constitutione consensum, eorum similiiter ipsorum testimonijs usus, ostendi. Quin aliterq; quo à nobis sentiēs quosdā apud Græcos philosophos, imo non solum à nobis, uerum etiam cum domesticis quoque suis discrepantes, adeoque a familiaribus quoque suis confusatos

T 5 tatos

tatos in hūc præcedenti libro produxit: ut per ea omnia incorru-
ptū nostræ sententiae iudicium lectoribꝫ ostenderem, firmiter de-
mōstrans, non inconfiderat nos sed probè meditato ac pruden-
ti cōsilio Hebræorū ut antiquissimā, ita quoqꝫ uerā philosophi-
am religionē p̄ Gr̄corū elegisse. Quemadmodū id etiā con-
stat Gr̄canicorū quoqꝫ testimoniorum, allegatione, cuius quod
reliquū est huc nunc ultimum aggrediētes librum, qui decimū
quintū est nostrꝫ, quā p̄ manibus habemus, institutionis, ijs
quæ tractāda hic sunt adjiciemus, etiā nūc sancta illa nobilis Gre-
corū philosophiæ in lucē proferētes, & omniū ante oculos inanē
corum operā apponētes. Ac primum quidē omnium illud affi-
mātes, nihil nos eos curasse, nō ppter ignoratiā rerum earū quas
ipſi ut magnas admirātur: sed ut neglecto hoc inutili eorum stu-
dio, rerū multo magis utilium exerciti, ingentia eorum souere-
mus. Hoc igit̄ nobis, Deo Duce, p̄ ueritatē absoluto, finē his quæ
de præparatione instituta fuerunt, imponā. Cōuersus autē ad per-
fectiū illud de Euāgeliā demōstratione argumētum, principiū
secundā illius tractationis, quod nobis ab illa, que reliqua est de
accusatione nostri, cōmentatione sumiū, fini prioris cōiungā. Erat
autē hoc nobis uitio ab illis datū, quod uidelicet Hebræorū ora-
cula quām paterna sanctiū amplexātes, non etiā uitā ludāorū si-
milē imitantes referremus. Cui obiectioni, finito præsentī hoc li-
bro, per diuinā gratiam occurrere tentabo. Sic enim fore puto, ut
posteriora cū prioribus illis uno ueluti nexus cōtentā, unā quoqꝫ
in uniuersum totius nostræ disputationis quasi intentionē absolu-
uant. Quantum itaq; ad præsens, quoniam apparuit in præcedē-
tibus libris Plat. philosophia, Hebræorū oraculis partim cōsona,
partim uero ab ipſis dissentiens, in quibꝫ cōfutatur sūt & ea quæ cū
placitis ipſiū discordāt, & aliorū, quos physicos cognominant,
philosophorum opinione, nemipe Xenophanis, ac Parmenidis,
Pyrhoniū nec non aliorum deinceps omniū, quoruū opinione
præcedēs disputatio adhibitus eis ex opposito Hebræorū oraculis
ac Platonis dogmati, immo ipſa ueritate, cōfutauit, quin suis iplo-
rum telis cōuicti sunt. Expecta nunc aliud quoqꝫ fastum corum
quæ ab Aristotele & Stoicis philosophis desuper uelut ex scena
inspicere, & totam reliquam physiologiam horum supercilios-
orum hominū intueri, quo cognoscamus ea quæ ueluti magna
ipſi admirātur, nec nō ea in quibus uel familiares eorū eis contra
dixerūt. Sic enim nullus quoqꝫ accusationi locus relinqueretur
quā intendant nobis discepcionis ab ipſis causa, intelligentes nī
mirum

mirum quod nō ob ignorantiam rerum suarū occultarū, sed
præmeditato atqꝫ examinato probè iudicio, barbarorū recte in-
stitutorum ueram religionem p̄ omnium Gr̄corū elegerimus
Initium uero sumam ab ijs quæ de Aristotele feruntur. Aliqui,
qui & ipſi quoqꝫ haud obscuri philosophi sunt habiti, uitam quo
que uiri calumniati sunt. Ego autē id nō solū faciam, sed inuitus
etiam audio uirū hunc sic à notis & familiaribus suis traductum
esse. Quapropter defensiones eius potius exponā ex Aristotele
Peripateticō, qui in 7. de Philosophia libro talia de eo scribit

Scholia in Proemium libri decimi quinti de Preparatione Euāgeliā.

Cum supremā manu, huic de Preparatione Euāgeliā operi, imponere decrevisset Eusebius
Quoſter, in Proemio libri decimi quinti, coronidis uicis, & economiam librorum præcedentium, sco-
pum totius operis & huius postremi libri argumentum, eruditè explicat. Quiaq; sunt, & ἡ τέχνη μα-
τρίς de Preparatione Euāgeliā, p̄cipua κεράσπα λαος, quorum unum quadriga libris tribus Eusebius
persecutus est. 1. Que fuerint Ethicorum de Diſ fabula uulgō recepta, & quo pacto Nicericus Phi-
losophi, physiologici cōtentus & allegoris, turpitudinem fabularum trigere & eorum uisum aliquę
ostendere conatus. 2. Qui fuerint ritus, que sacra apud Ethicorum, qualia Demonū responſa, qua-
le etiam de fato & libertate uoluntatis humanae opinione Stoicorum & aliorum Philosopherum. 3.
Que & quān preclaras fuerint Hebræorū θεοὶ μετικαὶ θεοὶ & historias 4. Quid à Barbaris
& Hebreis Graeci non tauū liberales artes & disciplinas, sed etiam rerum diuinarum cognitionē, ha-
serint, & quod philosphorum quorundam, p̄cipue Platonis doctrina in multis cōsentiatum sa-
cerdos Hebreorum doctrina. 5. Quid Plato & alij quidam Philosophi, in quibusdam doctrine paribus
non modo sacris Prop̄barum literis, sed etiam sibi inuicem contradicent, & propter sententiarū &
opinionum diverſitatem, magna turbā dederint. Conſilium & scopum huius operis Eusebius his uer-
bis exponit. Ὅτῳ γέγονε ἡ τέχνη ταῦτα χωρίσας, οὐ τῷ περιμένοντι, εὐλόγῳ & νίκαιᾳ απο-
νοῖται κατηγορίας, οὐ δὲ μη γενονται τοιαύτη μέρια δέ τοι. Εἰσα-
χωρευεν προτερε, τῶν περὶ τοῖς νεογένεσιν Εαράραοις ἀλιθεαῖστε, οὐ έλανικῶν ἀ-
ναττων μονακτηρεψ. Ceterum in hoc postremo libro pollicetur se, Aristotelicorum certamina,
sic in precedenti Platonicorum, descriptiū, ac postea demonstratione Euāgeliā satisfactionum ijs qui
dicebant, hebreorum scripturas Christianis hominibus probari, uitam autem & mores dispergere &c.

Quæ Aristoteles Peripateticus de Aristotele scriptit, & quæ de ipso narrantur,

ex septimo de Philosophia. Cap. I.

Q uomodo possibile est, quemadmodum epicurus in Epistola [de ut-
] quendi ratione tradit, iuuenē eū paterna bona dilapidasse & postea ue- Diluit calū-
to in militiam profectum, esse ubi quā malo successu uisus esset, ad pharm- nias de Aria
copolam rediisse, postremo autem iuste tam proflus confecto & languido flostele p̄par-
Platonis, in eum successisse? Aut quā nam uerisimile tāquam admitteret Ti-
mæ illud Tauromenita, qui in historijs suis dicit eum uergente iam aetate
claudendis ac recludendis offiſis, in ignobilis cuiusdam medici officina p̄-
fecit fuisse? Quis præterea Aristoxeni musici illius quæ in Platonis uita ha-
bentur, uerbis credat, qui dicit eum dum erraret hinc inde & perigrinaretur,
seditionē cōmouisse, ibiq; tum peregrinos quoſdam Peripatetum ei extraxiſ-
se. Quæ uerba de Aristotele dicta esse aliqui putant, quum tamen Aristoxe-
nus honorificē semper Aristotelis mentionē faciat. Sed & hæc ridicula quis
non merito dicet, quæ ab Alexino Aristotico cōmemorātur. Fingit enim Ale-
xandrum filium cum patre suo Philippo differētem, & Aristotelis rationes
planē contentem, Nicagorū uero (quem Hermē cognomine dicunt)
recipientem Eubulides quoque in libro quem contra eum scriptit, aperte
mentitur primum quidem frigida quādam poemata proferens, tanquā ab Eubulides.
alij

alij quibusdam conscripta, de coniugio & familiaritate cum Hermia ei cōtracta: postea Philippo eum maledixisse affirmans: nec deniq; Platoni cum morituro adfuisse, & libros eius corrupisse. Quid uero attinet hic Demochaois contra philosophos criminationes recensere: non enim Aristotelem solum, sed & alios quoque philosophos maligne perstringit. Evidem si quis istas probē consideret calumnias, nefariē locutum hunc esse dicit. Ait enim epistolas se Aristotelis inuenisse contra Athenienses: nec non Stagiram patram suam Macedonibus eum tradidisse: pratera subuersa iam Olyntho, dīfīsīmos quoq; Olynthiorum Philippo eum ad spoliandum eos prodidisse. Cephisodorus autem Isocratis discipulus sūltē eum calumniatus est: qui deliciatum eum & uorace, nec non alijs quibusdam eiusmodi nominibus appellauit. Hæc uero omnia stultitia longe uincunt qua à Lycone, qui se ipsum Pythagoricum nominat, dicit sunt. Ait is Aristotelem uxori sua defunctæ tale sacrificasse sacrificium, quale solent Athenienses Cereri: & oleum in quo calido lauisset, uendere soluit. Quum enim Chalcidem nauigaret, eos qui ad telonum sedent, reperiisse in naui septuaginta quinq; æreos uerolos affūrmat. Ex his igitur qui Aristotelem criminati sunt, isti ferè precipui habentur, quorum alij quidem coeui Aristotelis, alij uero post ipsum paulo fuerunt: omnes tamen aut sophista, aut Eristicus, aut rhetores, quorum nomina & libri simil cum corporibus interterunt. Ablegandi autem proflus isti nobis sunt, qui aut diu post haec fuderunt, aut talia & talia ab illis dicta commemorantur (de quibus in primis hoc dictum uolumus) qui in libros illorum nunquam incidenterunt, sed ex seipis tales finxerunt contumelias, quales sunt hi, qui trecentas eum ollas habuisse affirman, quum tamen nullus eorum apud quenquam qui tum fuerunt, quicquam tale scriptum reperitur, nec apud ipsum quidem Lyconem. Is enim (ut ante dixi) septuagintaquinq; uiceculos inuentos fuisse assertit. Non solum autem ex temporum collatione, & ijs qui calumniati sunt, colligere quis potest, omnia hæc quæ dicta iam sunt, esse sed ex hoc ipso quoq; quia non omnes eadē dicunt, sed singuli eorum peculiare aliquid. Quorum sanè si uel unum uerum esset, non semel tantum, sed miliis ab ijs qui tum fuerūt, perijset. Est igitur manifestum, idem Aristoteli accēdise, quod multis alijs quoq; solet: nimis propter amicitiam quam cum principiis habuit, nec non admirabilem illam, qua excelluit, sapientiam, odio à sophistis, qui tum erant, habuisse esse. Oportet autem candidos non tam ad calumniatores respicere, quam etiam eos qui laudes eius magno imitandi studi decantāt, quorum multo plures & meliores inuenire est. Alia igitur omnia manifeste falsa sunt, præte duo hæc quae uidentur probabilita, ob quæ uituperant eum aliqui. Vnum quidem, quod Hermia quasi adulans sororem eius, quod attinet naturam, filiam autem adoptiūam Pythiadēm in uxorem sibi duxerit. De quo Theocritus ille Chius tale epigramma conscripsit:

Hermia cunuchi pariter & prudentis seruit
Monumentum inane delipiens posuit Aristoteles.

Qui propter incontinentem uentris naturam elegit habitare
Pro Academia cœnit in stercoribus.

Alterum uero, quod in gratius fuerit Platoni. De Hermia quidem & Aristotelis quā inter se habuerunt amicitia, alij quoq; multi scripserunt: inter quos & Apellicon, cuius libros qui legerit, desinet nimis criminari hos. De nuptijs uero cum Pythia de ipsam in epistolis ad Antipatrum multa fatis exposuit. Mortuo enim Hermia, propter singularem benevolentia, qua erga eum semper affectus fuit, hic illam duxit, modestā alijs, atq; frugis scemina, infortunatam tamē propter calamitates fratris eius acceptas. Inter alia quoq; sit

Possit

Post Pythiadēs autem Hermia filia obitum Aristoteles Herpyllida Stagiritanum duxit, ex quo filius eius natus est Nicomachus. Hunc autem orphanum à Theophrasto educatum, postea uero in bello admodum tuuenem obiisse. Hæc hancenū Aristocles in loco citato. Nunc uero tempus est Aristoteles quocq; dogmaticam philosophiam considerare.

De Aristotelis dogmatibus, quatenus ab Hebreis & Platone discrepant
circum finem bonorum. Cap. II.

M Oyses nec non ceteri Hebreorum prophetae, finem felicitatis esse dicunt, Dei totius uniuersi conditoris & cognitionem & amicitiam ex pietate perfectam. Pietatem autem ueram esse docet summum illud omnis uirtus studium, quo in gratia apud Deum manemus: hanc enim esse bonorum omnium cauism: solo enim Deo sita esse omnia, & Donati ab eo Dei amatoribus omnia. Consona hisce Plato quoq; dicit, qui felicitatis finē definiet, uirtutem esse ait. Aristoteles uero diversam ab his ingressus uia, non posse alia ratione felicitatem aliquem fieri, nisi corpus quoq; bene sit affectum & per rerum exterrarum abundantiam, sine quibus ne uirtutem quidē ualeat. Cuius falsa opinio quantum se Platonis intimi confutando opposuerint, ex his quæ sequuntur intelligere est.

Scholia in Cap. II.

P riuſquā certamina Aristotelicorum, πολεὶ δέ γε ματινής εὐρ̄ φιλοσοφίας, aggredetur Eusebius, uisum est illi opere pretium, si premiterit narrationem, de uita moribus & uitiis Aristotelis, quorum pleraq; falso de illo ab annulis sparsa, duo tantum illius peccata agnoscens, uidelicet fabula cum Hermia familiaritatem, & οὐαγεῖσιց erga Platonem præceptorem, Aristocles veripacius in lib. 7. de Philosophia, indicat.

Attici Platonicī contra Aristotelem diffidentem à Moysi & Platone, in oratione de fine bonorum Cap. III.

Q Uam tota philosophia, cōmuni philosophorū sententia, humanā felicitatem promittat: tristaria autem sit diuisa, secundūm acutum rerum uniuersitarum distributionē: tantum aberrat in ijs quæ Plato docuit, ut Peripateticus uidetur, & inter eos qui Platoni aduersantur, omnium maxime contrarius habeatur. Et in primis quidem circa id quod commune & maximum ac ualde propriū est, a Platone discrepat, non uidelicet obseruans felicitatis terminū uirtutem sufficientē ad eam esse concedere uolens, sed auferens aliquid hinc secundū uirtutē potentiam. Indigere cā fortuna quoq; bonis arbitriis, ut ueram quis cōsequatur felicitatem: solam enim sumptum non posse prefare felicitatem contendit. Huius igitur opinionis indignitatem ac turpitudinem tam in hoc quam etiam in alijs offendere, temporis huius non est. Illud manifestū esse puto, quod quum finitā felicitatis non idem sit secundum Platōnē & Aristotelē (ille enim hunc felicissimum prædicat ubiq; & proclamat qui sit iustissimus: hic uero, non sequi ex uirtute beatitudinem, nisi quis generis quoq; nobilitatem & pulchritudinem, nec nō alias eiusmodi dotes habeat, astruit) necesse sit iuxta hanc finis diuersitatē, ipsam quoq; philosophiam, quæ de fine differit, plurimū discrepare. Qui enim uia aliquam unā natura sua incedit, quæ per exigua & humila ducit, nō potest ad maiora & in alto posita peruenire. Vides rupem hanc præruptam, asperā & inacceslam, in qua avis illa enixa fedet: in hāc profectō rupē fera quantū uis crudelis & uaria ascendere nō potest, ut uidelicet ad avis huius pullos per dodos astuta uulpes deueniat, nisi forte mala illi fortuna aliqua uli in terra eos decidere cum pernicie eorum contingat, aut celeres alas, quas tamē natura ei

tura et nō product, sibi accommodet: quibus à terra leuata, super altā hanc
rupem uolitet. Donec autē in propria utriusq; constitutione manerint, terre
stria certe cum aeris animalibus in consortium sursum uenire nō possunt. Et
post alia subiungit: His igitur ita se habentib;. & Platone iuuenū animos ad
diuinam sursum pertrahere attenatā, atq; sic iuritū & pulchro cohabitare
studente, ceteras uero res uniuersitas despiciere suadēt: dic nobis o. Peripate-
tie, quomodo hoc nos edocebis: quomodo eō deduces eos qui ex hac
Platonis aut ubi tāta tibi sermonis eminētia, ut futuriū penē animos occu-
pare, & in colū uiam inquirent conserui, quā illi quidem montiū continua
impositione effici posse putebat: Sed hoc nimirū fieri sublatiss & medio huma-
ni studijs, ut inquit, Plato. Quod igitur auxiliū ad hāc iuuenib; peruenient
di preflas: aut unde sermonis uis ea quā uitrum in hoc certamine iuinet
ex quibusnam Aristotelis libris: aut cuius eorti qui ab ipso docti sunt testi-
moniorū vel aliorū qualibutnam scriptis: Concedo enim tibi, quāuis fallere
uelis, uel saltem iuuenile quiddā. Sed non habes quod dictas: nō enim secta-
ture principum ullus cōmitteret id tibi. Aristotelis igitur de hac re libri, in pri-
mis uero magna Ethica quā inscripti, exiguit quiddam & humile, in dū
ulgare profus de uitute sentiunt, nec amplius quā idiota aliquis & homo in-
doctus ut adoleſcēs siue mulier aliqua sentire. Cū enim diadēmatū ut ita dic-
cam) & regium illud sceptrū quod à Deo uitius accepit, immutabile & per-
petuum sit (nam quicquid capite suo annuerit, iritū id fieri nequit) adhuc
tamen auferre id ei audent. Condere enim uolunt, quod sola ipsa felicitatē
præstet: sed similem eam faciunt diuitijs, gloria, generis nobilitati, fanati-
culphritudini, nec nō alijs eiusmodi rebus: quibus inconstantia malū con-
iunctum est. Quemadmodū enim (inquiunt) quodcunq; horis abegit uitu-
te præsto sit, sufficiens ad felicitatē posidēt esse non potest, ita nec uitus
sine his habent felicitatem unq; præstabat. Quid igitur: an nō hoc pacio
uastatur & corruit uitutis dignitas? equidē. Sed multo bonis alijs omnibus
præstare uitute dicunt. Quia tum postleat: quippe sanitas quoq; diuitijs pre-
dit. Hanc tamē sine alijs ad felicitatē non sufficere, cōmunitis est omnīi senti-
tentia. Si quis igitur qui hāc sequatur dogmata, & huius fuerit secta, doce-
at omne bonum humanū in ipsa anima etiæ querendū felicem nunquam
rotā summittat consondere ait, non certe sī uel Priamī quis fortunis splē-
deat, felicē ēt & beatū esse posse: hūc uero qū uitute sit prædictus inter tales
referre haud dederet. At ex his sequitur, quod nec plenē felicitas uitute pre-
ditos sequatur, nec, etiam si sit perpetuo ea duret. Folia etenim uentus hu-
mi dejet, at alia sylva germinans producit: sic quoq; homini se habet gene-
ratio: hāc quidem plantatur, illa uero perit. Sed heus o poeta, exiguit adhuc
& infirmum hoc exemplū tibi est. Veris enim mox sequitur uenustas, nec
non longū deinceps tempus, cui finis non est. Si exactius uelis humana ut-
ta uanitatem & instantiam exprimere, Aristotelis compara ei felicitatem, ta-
cilius quippe folijs ipsa & plantatur & perit, non anni circumvolvū ex-
pectans, non unius anni bonū, non unius mensis, sed eo ipso die, ea ipsa ho-
ra qua ceperit, corruit saepē rufus ac perit. Pleraq; autem interencionē obno-
xia, & omnia à fortuna pendit. Mortis mīla formas corpus sequuntur: est
paupertas, est ignominia, sunt deniq; eiusmodi alia multa, quorū nulli ama-
bita illa uitius succurrere potest. Infirmior enim est quād uel pellere in-
felicitatem, uel conferuare felicitatē possit. His igitur infructus aliquis & ac
quietescens rationibus, quomodōnam uel ipsēmet Platonis accedit sentia,
vel alios ad eam conuerter unq; parum enim oblectabitur quicunq; per-
suasus ab illis egregia hāc & diuina dogmata repererit: quod uidelicet tam
potens quiddam sit, & omne superans pulchrum uitius, non quoq;
ad felici

us uel paupertate, uel morbo, uel ignominia, uel pice cum cruce, uel simul am iustus, felix & beatus erit. Magnifice equidem praeconio, ueluti athle tis, qui ex ipsa iustitia felicitatis fructum capit. Diuide igitur, si uoles, & distingue trisfarium uel quadrifariam, uel etiam multifariam bona partens: nisi enim ad propositum faciet non equidem unquam per ea nos in Platone adduces sententia. Quid enim? etiam si bonorum, quemadmodum dicas, alia quidem sunt honoranda, quales sunt diajala uero laudanda, ut uirtutes: alia potest, ut diuitiae & roburalia denique utilia, ut famulitiae. Quidtum porro, si etiam actoris partens diuisione, dicas, bonorum alia esse fines alia non fines. Fines quidem ea appellans quorum gratia reliqua sunt non fines autem quae illorum gratia fuerint sumptuaria. Quid denique, si doceat aliquis quod bonorum alia quidem simpliciter bona sint, alia uero non omnibus? Vel quod alia anima bona sint, alia corporis, alia extra utrumque uel rursum, quod bonorum alia quidem sunt potentiae, alia dispositiones & habitus, alia uero actiones? Et denique, alia fines, alia materia, alia instrumenta? Aut estis quis secundum decem categorias decies separe bonum docent, quid obsecro haec ad Platonem sententias faciunt? Quam diu sanet tu quidem, siue equitocem, siue quod modo uelis, uenteris bona vocans, quadam ad felicitatem ut necesse sit uumpseris, sublata uirtutis sufficientia. Plato autem non nisi ex abundanti ceteris querat: ipsam uero felicitatis plenitudinem soli uitium enim acceptum ferens: unquam equidem in his nobis conuenient, sed semper divergunt ab iusto a Platonis ratio sit necesse est. Quemadmodum enim leonibus cum suis fidum iusserandum non est, nec lupi & oves unanimes redduntur unquam: sic nec Plato & Aristotleles circa hoc, quod maximum & precipuum est, felicitatis dogma unquam conuenient. Omnino enim quae utriusque dicuntur, contraria uidentur.

Scholia in Cap. III.

Fabius Aristotelem eo nomine perstringit, quod non in cognitione & coniunctione cum deo, summum bonum possum esse dixi, neq; alia ratione quamquam beatum fore existimat, in regia dignitate & specie utruecunq; ratiō entis & reperies, sūp aīo unde ratiō est & tū q; est. Quid si autem ubi hanc esse opinionem, non Aristotelis sententiam de bono dicimus id colligere non obscurè licet ex his uestibus Aristotelis, que extant in primo libro Moralium ad Nicomachum: Sed quia rei sit beatitudine, de ea re uero omnis controversia est: nec iudicis & sapientis similius enim declarant. Atq; enim aliquid corum que sunt in promptu & que manifesta sunt, esse euoluunt, ut uoluntatis, qui diuitias, aut honores, alijs, aliud. Scopeneruunt autē etiam unius et idem aliud: ex enim bonam ualeat inuenire, pauper diuitias. Vides, non esse hanc Aristotelis, sed, p̄t uoꝝ q; quis non est, opinionem. Nisi quod si quis librum primum & decimum Ethnicorum cum iudicio legit, iniuriam Aristotelis factam detrahendat. Verum de his non libet pluribus agere, cum sint ista à malis & magna uiris sapiente explicata.

Eiusdem contra eundem dissidentem à Moysè & Platone, in sermone
do Prudentia. Caput III.

Moys et rursus & alijs Hebreorum prophetis, & cum his Platone quoque recte de prouidentia, quae in rebus cunctis cernitur, sentientibus, Aristoteles non nisi ad lunam usque porrigit se diuinum existimans, reliquas mundi partes omnes a diuina gubernatione excludit. Propter quae regarduntur per ea quae iam ante a nobis utruncq; exposta sunt. Quin enim haec de prouidentia persuasio, maximum sit & praecipuum eorum quae ad felicitatis perfectionem adhibentur, ea quippe est quae quam maxime humana vita secundum

secundum rectum instituit: nisi præterea ignorare uelimus, fortuitone, an ex alto coligatur & oritur genus humanum, Plato euidem ad Deum omnia & ex Deo referit. Ait enim principium eum esse, medium, & finem terum quae extant omnium: omnia ipsum secundum rectum gubernare, à uia aberantem ipsum admovere. Ait præterea bonum eum esse, cuius bono inuidre re nemo, posse. Quod bona ipsa efficiat alia extra se posita omnia: quod sine ordine sunt confusa, ad ordinem reducat: omnia curet, omnia fecundum porrectam suam quam maxime ornet, & in primis humano generi prouideat: post paucula deinde subiungit: Et sic quidem sentit Plato. Ille autem diuinam hanc naturam è medio tollens, possit illam anima recindens, ac de nichil præsentis: huius cum meliori commutationem nobis auferens, quam obficio, cum Platone communionem habebit: aut quomodo nam Plato que uult uel aliis docebit, uel fidem astriuere dictis suis unquam poterit: omne quippe hic contrarium est. Ille siquidem adiutor & patronus eorum qui iniqua perpetrate uolunt eti uideatur. Nam merus aliquis homo exiſtē & humanis obnoxijis concupiscentijs, si deos despexit, nec libi ipsi redire uiuentilegē aliquā praefr��ceret, si dummodo, quam diu uixerit, celare iniquitatē suam ab alijs posset, mortuum se nihil curaratum exiſtit. Haud enim fieri non potest ut is qui clam iniquę agit, fidem quoq; inter homines consequatur, tantum latere homines omnes posset. Nec uero per omnen uitam latere necesse est, modo eorum uincere suspicionem posset, qui obseruare alia solent. Est igitur prouidentia abrogatio, magna quedam ad iniquitatem incitatio. Ille enim ualde bonus est, quisquis uolupatiu[m] bonum tanquam nobis præponens, & à diuina ultione immunitatem promittens, adhuc tamen uiam ad iniquitatem precludere putat. Simile quid faciens me dico, qui uiuente adhuc, ægro, auxilium pollicetur: post mortem uero aliquas demum parare medicinas mortuo ad salutem conatur. Proxime inquam, huic accedit Peripateticus. Non enim sic uolupatiu[m] studium, quemadmodum diuitiatis, quod nos curet, incredulitas iniustitiam conformat. Quid igitur dicti nihil aliquis, Aristotelem cum Epicuro eundem facit? Probris equidem, quatum ad propositum. Quam enim nos differentiam dabimus inter eos quorum hic quidem deos ex mundo proſsus excludit, nec ullā nobis cum diuitiate communionem relinquit: ille uero eti deos in mundo eti concedat, omnem tamen eorum curam & prouidentiam rebus humanis penitus subducit? Pariter enim uterque deorum erga homines negligientiam asserit: æqualem quoq; uterque iniuste agentibus, à diuina ultione immunitatem promittit. Quod autem utilitatis quiddam & nos ex ijs qua circa cœlum mouentur, capiamus: id certe commune maximē est brutis quoq; & rebus inanimatis. Quin & Epicurus tale quoddam desuper auxilium homini bus definit. Ait quippe meliorum corporū inſluſiones magnorum, ijs quibus contingunt, honorum cauſas exiſtere. At nec hoc, nec illud prouidentia ascribere, rationi æquum est. Si quidem & iuxta Epicuri sententiam celsa prouidentia, quantumvis deos omnem adhibetur cura pro bonorum propriorum conseruatione concedat: & secundum Aristotelem finem habet prouidentia, licet qua sub cœlo sunt, suo quoq; ordine & ornata singulariſtis disposita dieat. Nos autem querimus prouidentiam que omne superet æuum: quam certe non habet is, qui nec demonum, nec herou[m], nec in uniuersum ullius sempiternas esse posse animas concedit. Illud tamen maiori Epicurus ueracundia fecisse uideatur. Ut enim negauit proſsus posse deos ad hominum descendere curas conuenientes cum iplis, tanquam in peregrina quadam regione habitare eos finxit, & extra mundum eos aliqui collocauit: sic eorum cum hominibus confortior per lōginquam illam dis-
iunctio

functionē, & rerū omniū, quā habent, cōmunionē abrogans. Hic autem ut
multo nobis præstas, naturę quasi inuictō unicus, & diligēs rerū diuinarum
speculatori ipsi deorū obtinui res humanas proponens, adhuc tamen negle-
cas eas, nec illa deorū cura prouisas relinquit: naturę quodā ordine, nec di-
uina ratione conditas eas atq[ue] dispositas esse affirmans. Vnde merito sāne
ipse quoq[ue] hanc reprehensionē haud effugit, quā in Epicuri aliqui institue-
runt: quod nō sponte nostra, sed propter hominū timore locū dijs in rerum
universitate, tanquā in theatro spectaculū, cōstituimus. Hac autē esse viri sen-
tentia indicio sunt: quoniam corū erga nos potentiā & efficacitā plāne fūstult.
Hoc idē quoq[ue] Aristoteles facit. Nam solū usiū restitūtes ac comendāns fidē
nullam uero esse postea propter tātum intercallū, eorū in res illas efficaciam,
mox utiq[ue] impulsus uerectū, deos illic esse dicere uidetur. Quū autē nihil
extra mundū relinquit, nec ijs quā in terris sunt, deos admittantur: neceſſis pro-
fectō elū, ut auprofus deos tollat, aut opinione tantū eos colat, alīcubē eos
esse, quod tamē nec ipse credit, dicens: Hic igitur spreto meliorū sunt iudicis,
plānū nullā fidē dijs adhibet. Hec Atticus contra Aristotēlem, omniē euer-
tentē de prouidentia sermōnē. His autē quā dicta iam sunt, dem ille subne-
dit contra eundem cōcedere nolentem cœpisse aliquando mundū.

Scholia in Cap. II

Atticum Platonicum philosophum, ab Aristotele & Platonis diffensione in doctrina de felicitate summo, & bono, differentem, in hoc quare capite introducimus. Ut autem domini conciliari Platonis & Aristotelis sententias non posse, tamen negari non posse, Aristoteles de finibus bono sententiam Atticum hunc & alios emulos & aduersarios aristotelis, non esse affectores. Sophisticum autem est, sententiam quam non intelligi, & quam tu alteri affigas, exagitate & concillere. Hec in Morali aristotelis philosophia, antagonis eius reprehendunt putarent.

Aristoteli in *Physica* & *Metaphysica* doctrina, erroris, in sequentibus exagitat & traducit, ac prius
epicio illud utio ueritatis Aristoteli, quo de diuina prouidentia (quam non nisi ad lunam usq[ue] porrigit
natura suam putasse dicitur) parum religiosè sentitur cum Plato, Deum esse auctorem omnis boni, ordi-
nat & ornatus in natura, & tandem sua r[es] n[on] posse & unitera moderari, uerè docuisset. Alterum ac
cu[m]tatione Aristoteli caput est, quod animarum spem de preciis uite cum meliori communione,
cum Plato probauerat, ipse reprobat. Tertium caput accusationis est, quod Aristotelia illa Pro-
videntia diuina negavit, magnificauit ad omnem iniquitatem inicitio, & Epicureismi assertio. Hinc At-
teius natus materialis deponentiach in principiis philosophorum, odiosa cum Epicuro comparato-
ne, enim exagitat, uelut t[em]p[or]e qui Deus quidem in mundo esse non iei[n]ificias, idem tamen postea ne-
garet cum prouidentiam ad eum modum restringeret.

*iusdem aduersus eundem dissidentem à Moysè & Platone, in hoc quod concedere non
vult, auctoritate Romani lutei. C. 11.*

Vum porro dicat Moyses cepisse aliquod mundū, & totius universi
factorem & conditōrē Dēū constitutār, atq; Plato similia Moysi in pli
losophia sua doceat, contrariū rursus hisce Aristoteles astruit, qui redargit
a Delothorio historico sic ad uebum scribente: Primum equidē de mundi
generatione speculationē instituens, nec non magnam illam atq; peritilem
de prouidentia doctrinā, omnes homines querere debere exilimās ac de
nīcū facti ratione diligens, quod nec factore nec curatore opus sit illi,
quod esse in unquā copit, ne prouidentia mundū puiaret, suslultit penitus il
lud, mundū unquā cepisse. Postulamus autem nūc, ne impedimento nobis
deinceps sit. Eiusdem omnes illos farina ēsse, quibus placet, etiam secundū
Platonem nunquā cepisse mundū. Aequum enim est, uenī nobis dat,
si que Platonī uisa sit, credamus: de quib; uidelicet Grecus ipse ad nos Gre
cos aperio & differto ore locutus est. Deus n. inquit, illūptū omni eo quod
sub aspectū uenierit, nec à motu quiesceret, sed illegetime & sine ordine cer
to moueret, ad ordinē ex cōfusione reduxit, hoc multo melius illo esse exi
rat.

V stimans

stimans. Præterea quod nec in ænigmate, nec clācularia aliqua ratione mundi generationem coepit, multo magis declarant illa quæ pater omnium de hoc post uniuersi constitutionē loquitur. Quoniam enim, inquit, facti eius (ad deos autem hæc dicit) immortales non sunt, nec per omnia incorruptibles. At immunes à corruptione eritis, donec uoluntatem meam feceritis. Sed quia, quemadmodum dixi, cum nostris nobis utriq[ue] sermo sit, qui & nosti amici sunt, amicis quoq[ue] & cum tranquillitate manuetis rationibus discipitare utiq[ue] cōueniet. Videtur enim Aristoteles quoq[ue] præterea hos, qui opere se reliquando dogmati non possunt: sed ut exsitationem tamen si bi parent, quasi qui falsum admittere nolint. Platon totum negotium committunt. Quemadmodum igitur nos, quidem audiuimus, astraenitatem eorum Platone, mundum omnium operum tanquam pulcherrimum à praetissimo opifice factum esse, nec non potentiam eam totius uniuersi factori tribuente, per quam mundus, quia antea non existisset, fecerit: nimis quæ fecit, integrum quoq[ue] si uoleat, in perpetuum feruabit. Nam concessum secundum eum, quod & factus sit mundus, & incorruptibilis sit, quis non Peripateticorum hæc quoq[ue] nobiscum confirmabit? Horum autem præmonere concertatorem oportet, quod uidelicet non necesse omnino sit corrupti-liquid, propterea quod factum est: neq[ue] rufus, si quid non corruptitur, tanquam ingenitum id exsitatione oportet. Non enim sola incorruptibilitatis causa putanda est, qua ab ingeniō pendet: neq[ue] quod genitum est, quo se ab interitu uideatur, auxilio semper carere concedendum est. Quomodo ergo ex Aristotelis libris auxilium aduersus hæc petemus? quum uir ille non leuiter, nec exercitiū soli gratia de his rebus sermonem instituerit, sed rectè Platoni se opponat, dicens: quod que facta sunt, ex necessitate rufus intertanto quod uero ab interitu sit immune, id permanētia sua causam inde soli petere, quod esse quidem nunquam cooperit, haud sanè tanquam potentia Deo relinquent, quia uis boni aliquid fecerit. Quod enim iam antea non existit, id inquit, non utiq[ue] generabitur. Tantum quoq[ue] abest, ut per hæc defendi Platonis ratio possit, ut aliquos etiam Platonis studiosos terrens, s[ic] dixerit: Absterrit à dogmate eos quod intelligere non possunt, quod secundum ipsum rerum naturam, si quis sine Dei uoluntate & potentia eam consideret: nec quod cœpit aliquando, incorruptibile sit: nec quod fieri nunquā potuit, generabile esse. Si uero qui optimam esse causam constituerit eam quæ ex Deo pendet, non oportet propterea hanc uelut alij deteriorem causam censere. Ridiculum etenim est ob id quid corrupti, propter quod factum est: si autem Deus nolet non corrupti, & ob quod quid generari non potest, idem uim ei contra corruptionem præstare. Det autem uoluntatem inferiorem, quām ut eorū quæ facta sunt, à corruptione conseruare aliquid possit. Et architectus quidem extruendam domum, quæ antea nulla fuerat, sufficit. Et statuimus aliquis quæ prius nusquam comparebat, ut sit, effice potestatim similiiter nauim à se ex rudi materia fabricatam, s[ic] qui opus ea habent, exhibeat. Haud aliter omnes: quoq[ue] facilius illas artes exercet potestatim eam habent, ut eorum quæ non sunt, efficiant aliquid. Rex autem ille totius uniuersi, & artifex optimus, non tantā quātam humanus aliquis architectus potestatim habet. An expers nobis erit omnis gerandi artis? Non, siquidem diuinæ cauſas perpendimus, fed ad faciendum etiam quæ uolat pulcherrima satis potens est. Est etenim bonus. Bono autem circa quoq[ue] impossibile nihil est. Ad conseruare & custodiare ea quæ facta iam sunt, potens non est. Nam alij artifices satisfacere utriq[ue] horum possunt. Architectus enim & naupagus non solum nouas extruere domus & naues, sed & uetusstate iam artitius, & tantum nō corruptis succurrere quoq[ue] possunt,

possunt, refarcientes uidelicet partes eius quæ collapsa sunt. Multo magis ergo de Deo quoq[ue] id concedendū omnino erit. Qui enim potes est ipsum totum & uniuersum facere, quomodo in parte aliqua fabricanda uires eius deficient? Cæterum de novo quoq[ue] factū aliquid oportet, si quis totius eius opifex conseruare perenniter opus suum pulchrum uelit? Velle enim quod effectū probe est, destruere, malū id nimis est. Fortius autem ad rerū conditum conseruationem, quām Dei uoluntas, uinculū aliud non est. Non enim multa opera, gentes, & urbes, accedentibus hominū studio & uoluntate consistunt, quæ tanto ante tempore, dum nemo, qui uellet esset, infecta manerunt: quæ uero Dei sunt firmata sententia, quæq[ue] per ipsum & ab ipso facta sunt, ea ne prese[n]te etiam opifice cessabant, nec persistunt: quæ nam causa tāta, quæ Dei impeditre uoluntate poslit: num aliqua quæ ex ipsis rebus cōditis promanat necessitas? At ea ipsa Dei testatur in rebus creādis & ornandis solertia. Aut extra rerū circulum aliquæ causa opponit se Deo: nihil uero est, nec in ipsis quibus effectis et ornatis eluet diuina maiestas, tam dignum quod impeditre aliqua in Deum poslit: nisi prorsus nosmetipso de cipiamus, de maxima & diuina potentia differentes. Sed prompti probeq[ue] premeditati, de ueritate sermonē instituisse uidemur. Patet igitur ex his quæ iam adducta a nobis sunt, quod de mundi creatione doctores ueri haud extiterint illi, qui cœpisse aliquando eum negant. Cæterum de quinta quoq[ue] corporum essentia, quam induxit Aristoteles, ponenda nobis hæc sunt.

Scholia in Cap. V.

ETiam in eo lapsum esse Aristotelem, Atticus uerē dicit, quod Mundum eternum esse putauit, & Platонem mundum conditum esse affirmantem, Sardinio risu excepti. Attici sententiam sacrosancte literæ pastim probant, & à quo, quando & qua de causa amplissimum iſuſ Cœli & terre theatum conditum sit, commemorant. Gen. I. & 2. Psal. §2. Ioan. I. Col. 2. Ebr. 1.

Eiusdem contra euidentem, quintam corporum essentiam aſtruentem: de quæneq[ue]

Mosley, neq[ue] Plato quicquam nouerant Cap. VI.

QVANTUM igitur ad elementa quæ uocant, ex quibus omnia primū corpora confitata sunt, Plato quidem euidentem quæ in ipsis cernitur ratiōnem secutus, quemadmodum & alij qui ante eum fuerunt, quatuor esse essentia, certò statuit: ignem uidelicet & terram, aerem & aquam, quibus inter se connectis ac commutatis, reliqua omnia generantur. Aristoteles autem, sicut uidetur, exsitatione de se auctam fore sperans, si quod in super corpus hisce adiiceret, quin etiam essentiam quatuor illis quæ apparet corporibus annumeravit: splendide adeo & magnifice natura uisus: non uero intelligēs haud decere eum qui rerum naturas scrutatur, leges uelle præscribere, sed naturæ quæ sunt, considerare debet. Contra demonstrationem itaque, quæ quatuor esse primas corporum naturas Platonicis probant, non solum nihil efficere poterit Peripateticus, sed & solus propemodum contrarius ei erit. Quum igitur dicamus nos, quod omne corpus sit uel calidum, uel frigidum, uel humidum, uel sicci, uel molle, uel durum, uel leue, uel graue, uel rancum, uel dēsum: & inueniamus nullum aliud præter quatuor illa esse, quæ horum aliquod participet. Si enim calidum fuerit, erit aut ignis, aut aer: si frigidum, aut terra aut aqua. Rursus, si siccum fuerit, ignis uel terra: si humidum, aqua uel aer. Deniq[ue] si molle quid fuerit, erit aer uel ignis: si durum, aqua uel terra. Postremo si leue & rarum, ueluti ignis & aeris graue & dēsum, aqua & terra. Et alij simplicibus potentijs omnibus intelligamus aliud præter hæc corpus nō esse: solus hi nobis opponit, dicens, posse aliquod esse corpus horum omnium expers. Corpus autem quod neq[ue] sit graue, neq[ue] leue, neque molle, neque durum, neque humidum, at nec siccum, tantum non dicens corpus non cor-

V 2 pus